

PROBLEMINIAI ŽMOGAUS GYVYBĖS PRADŽIOS IR PABAIGOS KLAUSIMO ASPEKTAI NUŽUDYMO KONTEKSTE

Albertas Milinis

Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra
E. Ožėškienės g. 18-313, LT-44254 Kaunas, Lietuva
Telefonas (+370 37) 327 993
Elektroninis paštas a.milinis@tf.vdu.lt

Agnė Baranskaitė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4584
Elektroninis paštas abaransk@mrni.eu

Armanas Abramavičius

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra
Saulėtekio al. 9-411, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 236 6167
Elektroninis paštas a.abramavicius@lat.lt

Pateikta 2011 m. liepos 15 d., parengta spausdinti 2011 m. rugsėjo 15 d.

***Anotacija.** Straipsnyje baudžiamuoju teisiniu, filosofiniu, medicininiu bei teologiniu aspektais analizuojami žmogaus gyvybės pradžios ir pabaigos momentai. Atskleidžiant nevienareikšmiškai traktuojamas bei vertinamas šių reiškinių sampratas straipsnyje formuluojami aspektai, lemiantys žmogaus gyvybės pradžios ir pabaigos momentų traktavimą baudžiamo-*

joje teisėje bei šių sampratų vienodo suvokimo būtinumo reikšmę nusikalstamų veikų kvalifikavimui kaip nužudymų.

Reikšminiai žodžiai: žmogaus gyvybės pradžia, žmogaus gyvybės pabaiga, nužudymas, veikos kvalifikavimas.

Įvadas

Lietuvos, kaip ir kitų demokratišų šalių teisėje, žmogaus gyvybė pripažįstama aukščiausia vertybe. Ji yra unikali vertybė, visų kitų žmogaus vertybių sąlyga ir pagrindas¹. Ne veltui ši prigimtinė ir, nesuklysimė pasakydami esminė, žmogaus teisė yra tapusi didžiosios dalies demokratinio pasaulio valstybių, taip pat ir Lietuvos, konstitucinės kontrolės objektu. Demokratinė teisinė valstybė kaip esminę vertybę iškelia žmogų ir didžiausią vertę jam turinčius gėrius. Toks gėris yra gyvybė, kuri demokratinėje teisinėje valstybėje turi būti konstituciškai ginama visose jos egzistavimo bei vystymosi stadijose².

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19 straipsnyje nustatyta, kad žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas. Taigi įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti teisinių priemonių, užtikrinančių žmogaus teisės į gyvybę apsaugą, sistemą. Būtent Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtų veiksmų, kuriais kėsinamasi į žmogaus gyvybę, *inter alia* nužudymą, padarymą.

Nužudymas – tai vienas iš pavojingiausių nusikaltimų, sukeliantis neatkuriamų (neatstatomų) padarinių – žmogaus mirtį. Tiek baudžiamosios teisės moksle, tiek teismų praktikoje kyla nemažai probleminių klausimų dėl tam tikrų nužudymo požymių turinio, šio nusikaltimo atskyrimo nuo kitų panašių nusikalstamų veikų, taip pat sutapties su kitais nusikaltimais ir apskritai pačios nužudymo sampratos. Vienas iš diskutuotinų klausimų – eutanazijos baudžiamumas.

Itin daug diskutuojama ir dėl to, kas laikytina žmogaus gyvybės pradžia ir pabaiga. Gimimas ir mirtis nėra momentiniai aktai, o procesai, kuriuos sudarančius laiko tarpusius galima vertinti kaip asmens gyvybės pradžios arba pabaigos įrodymus. Ši aplinkybė labai apsunkina žmogaus gyvybės pradžios ir pabaigos momentų kriterijų apibrėžimą. Baudžiamosios teisės moksle nesutariama, nuo kurio momento žmogaus gyvybė saugoma baudžiamosios teisės normomis, t. y. kas yra laikytinas „gyvu žmogumi“ kaip nužudymo dalyku (nukentėjusiuoju). Minėto klausimo sudėtingumą lemia ir tai, kad šis klausimas yra susijęs ne tik su teisiniais, bet ir su mediciniais, religiniais, moraliniais aspektais. Būtent šiame straipsnyje autoriai ir nagrinėja tam tikrus žmogaus gyvybės pradžios ir pabaigos aspektus nužudymo požymių kontekste.

1 Baranskaitė, A.; Prapiestis, J. *Sterbehilfe. Fundamental Rights in Europe and North America*. Supplement 13 „Lithuania“, B I. Edited by Universität Osnabrück, Germany. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 33.

2 WYROK Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 maja 1997 r. Sygn. akt K 26/96. *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego*. 1997, Nr. 2, poz. 19.

Žmogaus gyvybė biologiniu požiūriu – nuolatinis, nenutrūkstamas medžiagų apykaitos procesas, kuriam pasibaigus, baigiasi ir žmogaus gyvybė. Nužudymo sąvoka neatsiejama nuo žmogaus gimimo ir mirties. Visais atvejais svarbu teisingai nustatyti žmogaus gimimo ir mirties momentus. Tai ypač aktualu norint teisingai kvalifikuoti nužudymą ir atskirti jį nuo kitų nusikalstamų veikų (pavyzdžiui, neteisėto aborto). Šie du klausimai, ypač gimimo momento nustatymas, sukelia tam tikrų keblumų, o medicinos ir teisės literatūroje tebėra ginčo dalykas.

1. Žmogaus gyvybės pradžios momento problematika kvalifikuojant nužudymus

Nužudymu yra kėsinamasi į žmogaus gyvybę. Būtent nužudymo dalyku (nukentėjusiuoju) gali būti tik gyvas žmogus. Šiame kontekste kyla klausimas, nuo kurio momento Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – ir BK) normomis yra saugoma žmogaus gyvybė, t. y. kas yra laikoma žmogaus gyvybės, kurios neteisėtas nutraukimas traktuojamas kaip nužudymas, pradžia. Teisinėje literatūroje³ kol kas yra skiriamos trys pagrindinės žmogaus gyvybės, kuri yra ginama pagal BK normas, pradžios teorijos, t. y. gyvybę asmuo turi nuo: a) vaisiaus pradėjimo momento; b) tam tikro vaisiaus vystymosi momento; c) gimimo momento. Kiekviena iš šių teorijų turi savo pranašumų ir trūkumų, jos yra viena kitą papildančios, tačiau vienos, kuri būtų universali ir tinkama nustatant gyvybės pradžios momentą, nėra.

Egzistuoja nemažai teorijų⁴, kurios skirtingai sprendžia klausimą, koks momentas laikytinas žmogaus gyvybės pradžia. „Gimdymo pradžios“ teorijos šalininkai (J. Nocius⁵, A. Pėstininkas⁶, A. Klimka⁷, E. F. Pobegailo⁸, A. Schönke ir H. Schröderis⁹) žmogaus gyvybės pradžios momentu laiko gimdymo pradžią. Jų teigimu, prasidėjus fiziologiniam gimdymo procesui, nors naujagimis dar nėra išėjęs iš iščių, jis jau yra žmogus.

V. N. Kudriavcevas ir S. V. Borodinas¹⁰ žmogaus gimimo pradžią pripažįsta momentą, kai visas gyvybingas kūdikio kūnelis atsiskiria nuo motinos kūno („Pasirodymo iš motinos iščių“ teorija).

-
- 3 Kavoliūnaitė, E. Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos koncepcijos. *Teisės problemos*. 2005, 2(48); Sharapov, R. Nachalo ugovolno-pravovoj okhrany zhizni cheloveka: opyt juridicheskovo analiza. *Ugovlovoje pravo*. 2005, 1.
  - 4 Esama nuomonių, jog gyvybės pradžią reikėtų sieti su žmogaus smegenų funkcionavimo pradžia, apvaisinimu, embrionine gemalo būkle, pirmuoju įkvėpimu ar judesiu motinos iščiose ir pan. (žr.: Docka, P. Nuo aborto iki žmogžudystės. *Iustitia*. 1999, 3: 16–19).
  - 5 Nocius, J. *Nusikaltimai žmogui*. Mokomoji priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 9.
  - 6 Pėstininkas, A. *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius: Mintis, 1984, p. 6.
  - 7 Klimka, A. *Baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus gyvybei ir sveikatai*. Vilnius: Mintis, 1964, p. 5.
  - 8 *Ugovlojnoe pravo Rossii: uchebnik dlja vuzov v 2-kh tomakh. Osobennaja chastj*. Krasikov, Ju. A., et al. Moskva: NORMA, 2000, Tom 2, s. 13.
  - 9 Schönke, A.; Schröder, H. *Strafgesetzbuch. Kommentar*. 26 Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2001, p. 1672.
  - 10 *Kommentarij k Ugolovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii*. Borodin, S. V., et al. Moskva: Jurist, 1997, s. 265.

Kitas Rusijos baudžiamosios teisės teoretikas S. Bojarovas¹¹ mano, kad svarbiausias požymis nustatant gyvybės pradžios momentą yra vaiko išstūmimas per gimdos kaklelį po to, kai vaisius jau yra gyvybingas. Gyvybingumo savybę vaisius įgyja po 28 nėštumo savaitių, tačiau visiškai subręsta tik nėštumo pabaigoje (keturiasdešimtąją savaitę). S. Bojarovas daro išvadą, kad pirmasis žmogaus gyvenimo momentas yra kūdikio, kurio širdies plakimas nustatytas, nors vienos kūno dalies pasirodymas iš motinos organizmo.

Tuo tarpu „Pirmojo savarankiško įkvėpimo“ arba „Kvėpavimo pradžios“ teorijos šalininkai (K. Jovaišas¹², V. F. Karaulovas¹³, N. G. Kadnikovas¹⁴, A. Marekas¹⁵) mano, kad žmogaus gimimo momentas – tai pirmo savarankiško oro įkvėpimo momentas. Žmogus laikomas gyvu nuo to momento, kai naujagimis savarankiškai įkvėpia savo plaučiais¹⁶.

Būtina paminėti, jog egzistuoja daugybė gyvybės pradžios teorijų: „apvaisinimo“, „pirmojo širdies dūžio“, „virkštelės nukirpimo“, „kvėpavimo pradžios“ ir kt. Pavyzdžiui, R. Šarapovas gyvybės pradžią siūlo sieti su žmogaus smegenų funkcionavimo pradžia. Pasak jo, „žmogaus gyvybės pradžia siejama su smegenų ląstelių masės (galvos smegenų), kuri lemia vaisiaus gyvybingumą, susiformavimu. Tai įvyksta motinos iščiose dar gerokai prieš kūdikio gimimą (apie penktąjį nėštumo mėnesį)“¹⁷. Todėl šis autorius žmogaus gyvybės pradžią teisiniu aspektu siūlo laikyti žmogaus smegenų susiformavimo momentą, o tiksliau – 22 nėštumo savaitę.

Kai kurie Lietuvos baudžiamosios teisės teoretikai taip pat skiria „pirmojo judesio“ ir „virkštelės nukirpimo teorijas“. „Pirmojo judesio“ teorija teigia, kad vienas iš svarbiausių išorinių mirties požymių yra judesių nebuvimas, o jeigu žmogus juda, jis jau yra gyvas. Žmogaus gyvybės pradžia siūloma laikyti pirmąjį vaisiaus judesį, kuris pastebimas keturiolikąją nėštumo savaitę. Pagal „virkštelės nukirpimo“ teoriją gyvybės pradžia yra laikomas momentas, kai nukerpama kūdikio virkštelė, tačiau kaip teigia P. Docka, gyvybės pradžią siejantis su gimdymo pradžia, „kūdikis nenukirpta virkštele nuo kūdikio nukirpta virkštele skiriasi tuo, kad kai kurias fiziologines funkcijas atlieka per motinos organizmą, tačiau potencialiai jis jau gali egzistuoti savarankiškai“¹⁸.

J. Nocius mano, kad gyvybės pradžia reikėtų laikyti fiziologinio gimdymo pradžia. Prasidėjus fiziologiniam gimdymo procesui naujagimis dar nėra išėjęs iš iščių, tačiau jis jau yra žmogus. Vaisiaus nužudymas motinos iščiose iki gimdymo pradžios nėra traktuojamas kaip nusikalstama veika žmogaus gyvybei, o vertinamas kaip nėštumo nurau-

11 Bojarov, S. Problemy opredelenija nachala zhizni cheloveka v ugovnom prave. *Ugolovnoe pravo*. 2004, 4: 13–14.

12 Jovaišas, K. Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui. *Teisės problemos*. 1997, 2: 18.

13 Ugolovnoe pravo Rossijskoj Federacii. Osobennaja chastj. Zdravomyslov, B. V., et al. Moskva: Jurist, 1999, 22.

14 Shargorodskij, M. D. *Prestuplenija protiv zhizni i zdorovja*. Moskva: Juridicheskoe izdatelstvo Ministerstva justicii SSSR, 1949, p. 251.

15 Marek, A. *Kodeks karny. Komentarz*. Wydanie II. Warszawa: ABC Dom Wydawniczy, 2005, p. 382.

16 *Kodeks karny z komentarzem*. Wolter, W., et al. Warszawa, 1973, p. 437.

17 Sharapov, R. Nachalo ugovno pravovoj okhrany zhizni cheloveka: opyt juridicheskogo analiza. *Ugolovnoe pravo*. 2005, 1: 75–77.

18 Docka, P., *supra* note 4, p. 16–19.

kimas¹⁹. Tokia nuomonė buvo sąlygota ir tos aplinkybės, kad 1961 m. redakcijos BK žmogaus gimimo momentu laikė fiziologinio gimdymo pradžią. Tokia išvada išplaukia iš BK 106 straipsnio, numačiusio motinos baudžiamąją atsakomybę už tyčinį savo kūdikio nužudymą gimdymo metu ar tuoj po gimdymo. Dėl šios priežasties, nors naujagimis dar ir neišėjęs iš iščių, prasidėjus fiziologiniam gimdymui, jis jau laikomas žmogumi.

Vienos nuomonės dėl gyvybės pradžios nėra ir užsienio valstybių baudžiamosios teisės moksle. Pavyzdžiui, vieni lenkų autoriai nurodo, kad teisiniu aspektu gyvybės pradžia turi būti laikoma „gimdymo sąrėmių pradžia, o Cezario pjūvio atveju – gimdos atvėrimas“²⁰. Kiti autoriai, pavyzdžiui, Francišekas Longšamps de Berjė (Francisze Longchamps de Bériér²¹) teigia, kad gyvybės pradžia galima laikyti du momentus: pradėjimą arba gimimą. Tačiau Lenkijos teisės doktrinoje labiausiai paplitusi koncepcija, pagal kurią gyvybės pradžios momentu pripažįstamas pirmas savarankiškas naujagimio įkvėpimas²². Yra autorių, kurių nuomone, žmogus yra gyvas dar gerokai iki gimdymo pradžios. Prieštaraudami anksčiau nurodytoms nuomonėms jie teigia, kad „toks vertinimas, kuris nesutampa nei su biologiniu, nei su juridiniu žmogaus gyvybės pradžios momentu, lemia nepagrįstą žmogaus gyvybės apsaugos pradžios nukėlimą“²³. Šios pozicijos šalininkų nuomone, žmogaus gyvybės apsauga turi prasidėti tada, kai vaikas yra pasirengęs ir gali egzistuoti atskirai nuo motinos organizmo (tai įvyksta praėjus daugiau kaip 22 nėštumo savaitėms)²⁴.

Anglijos baudžiamosios teisės literatūroje nurodoma, jog pagal įstatymą gimusiu gyvu yra laikomas kūdikis, atitinkantis dvi sąlygas: visas kūdikio kūnas privalo pasirodyti iš motinos iščių, o po to kūdikis privalo nors kurį laiką egzistuoti nepriklausomai nuo motinos. Nėra būtina, kad bambagyslė būtų nukirpta. Šiuolaikinėje anglosaksų teisėje negalima išskirti vienareikšmiškų kriterijų, kurie liudytų savarankišką kūdikio egzistenciją. Iš precedentų teisės matyti, jog kai kurie teisėjai tokiu kriterijumi laikė savarankišką kūdikio kvėpavimą, tačiau kiti, be savarankiško kvėpavimo, svariausiu savarankiško egzistavimo įrodymu laikė savarankišką kraujotaką. Šis nuomonių skirtumas išlieka. Pastaruoju metu sąvoka „kūdikis, galintis gimti gyvas“ teismų praktikoje nagrinėjant kūdikių nužudymo bylas yra aiškinama taip, jog tam, kad kūdikis gimtų gyvas, yra reikalingas savarankiškas kvėpavimas. Todėl manytina, jog ateityje būtent savarankiško kvėpavimo kriterijus bus pripažintas lemiamu²⁵. Papildomo savarankiškos kraujotakos kriterijaus nustatymas nėra reikšmingas, kadangi dabar jau žinoma, jog praėjus dviem mėnesiams nuo pradėjimo, embriono širdis turi embrioninę kraujotaką, tie-

19 Nocius, J., *supra* note 5, p. 9.

20 *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 117-277 Kodeksu karnego*. Zoll, A., et al. Krakow: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 1999, p. 217; *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 117-277 Kodeksu karnego*. Zoll, A., et al. 3. wydanie. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2008, p. 212.

21 Rome TV News Agency Reports [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-12]. <<http://www.ostatniaszuflada.pl/content/view/205/63/>>.

22 *Kodeks karny. Komentarz*. Górniok, O., et al. Dom wydawniczy ABC, 2005, p. 382.

23 Sharapov, R., *supra* note 17, p. 75–77.

24 Popov, A. N. O nachale ugovovno pravovoj okhrany zhizni v novom tysjacetiletii. Iz: *Ugolovnoe pravo v XXI veke*. Moskva, 2002, p. 202–203.

25 *Ibid.*, p. 202–203.

siogiai nesąveikaujančią su motinos krauju. Teisei nereikšminga, ar kūdikis gimė gyvas, jeigu jis yra negyvybingas, t. y. negebantis išgyventi kad ir trumpą laiko tarpą.

Sąvokos „gimti gyvam“ reikšmė kontroversiškai vertinama net medikų, kurie yra linkę kalbėti apie gyvybingumą, tačiau reiškia bendrą nuomonę, jog jeigu gimęs kūdikis negeba kvėpuoti, tai jis nelaikomas gimęs gyvu.

Negimusio vaisiaus sunaikinimas pagal sunkumą negali būti prilyginamas nužudymui (kaip ir bet kuriam kitam nusikaltimui prieš asmenį, kadangi toks vaisius nelaikomas asmeniu teisės prasme). Tyčinis persileidimo sukėlimas sudaro aborto nusikaltimo sudėtį. Jeigu kūdikis gimsta gyvas ir miršta dėl sužalojimų, patirtų prieš gimstant, asmuo, padaręs tokius sužeidimus, yra atsakingas už tyčinį nužudymą arba neatsargų gyvybės atėmimą, priklausomai nuo kaltės formos, kuria jis veikė.

Skirtingais istoriniais laikotarpiais baudžiamosios teisės mokslininkai ir kriminalistai šį klausimą sprendė skirtingai. Diskutuotinas jis išlieka ir baudžiamosios teisės moksle. Absoliuti dauguma kriminalistų žmogaus gyvybės pradžios momentu pripažįsta fiziologinio gimdymo pradžią arba gimdymo proceso pradžią.

Pavyzdžiui, N. I. Zagorodnikovas manė, kad „sąlygine žmogaus gyvenimo pradžia reikėtų pripažinti fiziologinio gimdymo pradžią“. Pagrįsdamas šią savo poziciją jis teigė, jog „Šis momentas liudija tai, kad vaisius yra pakankamai subrendęs ir įgijęs savarankiškam egzistavimui būtinas savybes, ką patvirtina objektyvūs duomenys (gimdymo pradžia). Nors šiuo momentu vaikas dar gali būti ir nematomas, tačiau motinos būklė, vaisių supančių medžiagų išsiskyrimas ir kiti požymiai neabejotinai rodo, kad naujas žmogus ateina į pasaulį ir pradeda savarankišką gyvenimą.“ Didesniam savo koncepcijos pagrindimui N. I. Zagorodnikovas pažymi, kad asmens, darančio poveikį gimstančiam kūdikiui, sąmonėje yra susidaręs supratimas ne apie vaisių, ne apie nėštumo nutraukimą (nėštumą jau nutraukė prasidėjęs gimdymas), tačiau apima tokius veiksmus kaip gyvo kūdikio sunaikinimas – nužudymas²⁶.

Tokį požiūrį visiškai pagrįstai kritikavo B. Saryjevas, pažymėdamas, kad pačioje gimdymo pradžioje kūdikis dar nėra matomas, o tai, kad gimdymas prasidėjo, liudija tik vaisių supančių medžiagų išsiskyrimas²⁷. Jeigu nusikaltėlis dėl nurodytų priežasčių tuo momentu negali matyti net gimstančio kūdikio galvos, tai jis negali suvokti kūdikio kaip gyvos būtybės ir supranta jį tik kaip vaisių, kuris dar slepiasi moters organizme. Kol vaisius dar nėra pradėjęs rodytis iš motinos iščių, veiksmai, nukreipti į jo sunaikinimą gimdymo proceso metu, negali būti vertinami kaip nužudymas. Su šia nuomone galima sutikti, tačiau, autorių nuomone, ji yra reikalinga gilesnės argumentacijos. Medicini- nėje praktikoje pirmuoju veiksniu, pranešančiu apie gimdymo pradžią, daugeliu atveju yra laikomi reguliarūs raumenų susitraukimai, vadinami gimdymo sąrėmiai. Tačiau tai nėra vienintelis požymis. Pasirodžius nurodytiems simptomams (vieno iš jų ar simptomų sistemos) prasideda gimdymo procesas, kuris, kaip jau minėjome, tęsiasi gana ilgą laiką. Dėl šios priežasties gyvybės pradžia laikyti tam tikrus išankstinius požymius, pranešančius apie sudėtingo ir gana ilgai trunkančio proceso pradžią, autorių nuomone, yra nepagrįsta. Fiziologinio gimdymo pradžią sieti su vaisiaus vandenų nutekėjimu yra ne-

26 Zagorodnikov, N. I. *Prestuplenija protiv zhizni po sovetскому ugovnomu pravu*. Moskva, 1961, p. 35.

27 Saryev, B. S. *Prestuplenija protiv zhizni i zdorovja*. Ashkhabad, 1973, p. 17–18.

visiškai teisinga, kadangi medicinos mokslas nustatė, jog vaisiaus vandenų nutekėjimas yra nepakankamai patikimas požymis, patvirtinantis pirmojo gimdymo periodo pradžią.

Reikia sutikti su tvirtinimu, kad gimdymo pradžioje kūdikis nėra matomas, jis yra motinos organizme, todėl tiek aplinkinių, tiek pačios motinos negali būti suprantamas kaip gyva būtybė, t. y. kaip žmogus. Negalima atmesti ir kitų faktorių, kurie atima motinai galimybę objektyviai suvokti naujo žmogaus gimimo procesą. Prie tokių priskirtinas aukštas emocinės įtampos, kurią sukelia netikrumas dėl sėkmingos gimdymo pabaigos, baimė ir fizinis skausmas, laipsnis. Be to, esama moterų, kurios nepageidauja gyvo kūdikio gimimo, todėl taiko įvairius metodus, kuriais siekiama sunaikinti moters išsiose esantį kūdikį. Būdamos įsitikinusios, kad kūdikis gims negyvas, jos vargiai suvokia jį kaip gyvą būtybę. L. I. Timina, nagrinėjusi atsakomybės už naujagimio nužudymą klausimus, pažymi, kad praktikoje didžioji dalis nuteistų moterų, ypač tų, kurios gimdė pirmą kartą, pareiškė, kad prieš prasidedant gimdymui ir jo metu jos buvo tikros, kad kūdikis gims negyvas, nes ėmėsi įvairių priemonių, kad sunaikintų dar išsiose esantį vaisių. Tuomet, kai pamatė gyvą būtybę, ėmė suvokti kūdikį kaip gyvą žmogų, dėl to ir padarė nužudymą²⁸.

Būtina pažymėti, kad, remiantis medicinos mokslo duomenimis, jeigu kūdikis negimė, t. y. visiškai neišsilaivino iš motinos iščių ir neįgijo gyvybės požymių, jis yra vaisius. Nuo gimdymo požymių atsiradimo iki kūdikio gimimo motinos organizmas ir vaisius yra vieninga visuma. Šiuo metu vaisius kaip savarankiška ir anatomiškai nepriklausoma būtybė neegzistuoja, todėl negimęs žmogus negali būti nužudymo dalykas.

Apibendrinant galima teigti, kad paminėtų autorių pasiūlyti žmogaus gyvybės pradžios nustatymo kriterijai, o būtent fiziologinio gimdymo pradžia arba gimdymo proceso pradžia nėra priimtini kaip nepakankamai apibrėžti, o argumentai, kurie pateikiami jiems apginti, nėra labai įtikinami. Taigi diskutuotina, ar šie kriterijai gali būti taikomi pradiniam žmogaus gyvybės momentui apibrėžti.

Kiti autoriai laikosi nuomonės, kad pradinio žmogaus gyvybės momentu reikėtų laikyti vaisiaus pasirodymą gimdymo metu. Todėl ir jo gyvybės atėmimas šiuo momentu, o tuo labiau vėliau, turi būti pripažįstamas nužudymu. V. Saryjevas pradinio žmogaus gyvybės momentu laiko momentą, kai vaisiaus galva pasirodo iš motinos iščių. Jo nuomone, būtent nuo šio momento bet koks kėsınimasis atimti vaisiui gyvybę laikytinas nužudymu²⁹. Analogišką nuomonę išsako ir S. V. Borodinas³⁰.

Kai kurių teisės mokslininkų nuomonės dėl šios problemos nepasižymi nuoseklumu. Ankstyvuosiuose darbuose A. A. Piontkovskis, analizuodamas nužudymo ir aborto ribą, rašė: „Skiriamoji riba yra momentas, kai vaisius atsiskiria nuo motinos iščių. Šis momentas yra tarytum „dialektinis šuolis“ vaisiaus vystymesi, kokybinis pakitimas, jo virtimas žmogumi.“ Vėliau šis autorius išsakė kitokį požiūrį, kuris iš esmės sutampa su pozicija mokslininkų, žmogaus gyvybės pradžia laikiusių kurios nors vaisiaus kūno dalies pasirodymą iš motinos iščių. Dėl to A. A. Piontkovskis rašė: „Naujagimio nužudymu reikia laikyti ne tik atvejus, kai naujagimis yra atsiskyręs nuo motinos iščių, bet ir

28 Timina, L. I. *Otvetstvennostj za detoubijstvo po sovetskomu ugovnomu pravu*. Moskva, 1980, p. 71.

29 Saryev, B. S., *supra* note 27, p. 17–18.

30 Borodin, S. V. *Prestuplenija protiv zhizni*. SPb.: Juridicheskij centr „Press“, 2003, p. 51.

tuos, kai nužudymas padaromas gimdymo proceso metu, t. y. kai gimstantis kūdikis dar nėra pradėjęs savarankiško gyvenimo ne motinos iščiose, pavyzdžiui, mirtiną kūdikio sužalojimą į galvą prieš pradedant jam savarankiškai kvėpuoti.³¹

Šiuo klausimu dvejoja ir M. D. Šargorodskio pozicija. Viena vertus, žmogaus gyvybės pradžią jis sieja su kvėpavimo pradžia, tačiau, kita vertus, neatmeta galimybės kvalifikuoti veiką kaip nužudymą, jeigu tyčinis kūdikio gyvybės atėmimas buvo padarytas gimdymo metu, kai dalis jo dar buvo motinos iščiose³².

Nurodytų baudžiamosios teisės teoretikų poziciją vargiai galima laikyti teisinga, nes ji nėra pakankamai argumentuota. Pagrindinė ir, ko gero, vienintelė prielaida, kuria remiasi šios koncepcijos šalininkai, yra subjektyvaus faktoriaus, ar motina suvokė naujo žmogaus gimimo faktą, buvimas. Atsižvelgdamas į šią aplinkybę, S. V. Borodinas rašė: „Akivaizdu, kad motina, sukėlusį gimstančio kūdikio mirtį, suvokia, kad jos veiksmai yra nukreipti į žmogaus gyvybės atėmimą, o ne nėštumo nutraukimą.“³³

Manytina, kad toks tvirtinimas yra ginčytinas, nes minėjome, kad gimdymo procesui būdingas aukščiausias emocinės įtampos laipsnis, kurį sukelia fizinis skausmas ir emocinis susijaudinimas. Gimdymo metu motina ir kūdikis tampa skausmo, sukeliama vienas kitam, šaltiniu, tarp jų išsivysto biologinis antagonizmas ir konfliktas. Skausmo intensyvumas pasiekia tokį laipsnį, kuris, atrodo, viršija visa, ką gali iškęsti žmogus. Individas patiria didelės energijos kondensacijos ir ūmaus šios energijos išlaisvinimo rezultatus, visame kūne juntamos stiprios energijos srovės. Visiškai akivaizdu, kad gimdanti motina savo dėmesį tuo metu sutelkia į fizinį skausmą, draskantį jos kūną, o ne į kūdikio kūno atsiskyrimo nuo jos organizmo padarinius. Vargu ar ji gali aiškiai suvokti, kokia kūdikio kūno dalis yra išlaisvinama: galva, ranka ar koja. Todėl daugeliu atvejų motina, kuri yra tokios būklės, gimstančiam naujagimiui įvairias traumas, dėl kurių kūdikį ištinka mirtis, sukelia netyčia. Reikia pridurti, kad gimdymo procesas dar labiau komplikuojasi patologijos atveju. Todėl, remiantis išdėstytais svarstymais, negalima sutikti su autorių, savo dėmesį sutelkiančių vien į subjektyvų faktorių, pozicija.

Dėmesio verta aplinkybė, kad daugelis koncepcijos, kuri pradiniu žmogaus gyvybės momentu laiko kurios nors kūdikio kūno dalies išlaisvinimo iš motinos organizmo momentą, šalininkų, kalbėdami apie kūdikio kūno dalį, omenyje turi būtent kūdikio galvą. Tuo tarpu medicininėje literatūroje pažymima, kad tai nėra vienintelis vaisiaus išlaisvinimo iš motinos iščių būdas. Kūdikio galva gali pasirodyti ne pirmiausia, o pasiausia. Nereti atvejai, kai esant netaisyklingai vaisiaus padėčiai, gimdymo pradžioje pasirodo kūdikio koja ar ranka, o tai savaime apsunkina gimdymą. Vadovaujantis minėtų autorių svarstymo logika, žmogaus gyvybės pradiniu momentu reikėtų laikyti ir tokius atvejus, kai „atsitiktinai“ pirmiausiai iš motinos iščių yra išlaisvinama, pavyzdžiui, kūdikio ranka arba koja. Dėl nurodytų priežasčių šio straipsnio autoriams taip pat

31 Piontkovskij, A. A. *Ugolovnoe pravo. Osobennaja chastj.* Moskva, 1939, p. 154.

32 Shargorodskij, M. D. *Otvetstvennostj za prestuplenija protiv lichnosti.* Leningrad, 1953, p. 15.

33 Borodin, S. V., *supra* note 30, p. 51.

nepriimtina žmogaus gyvybės pradžią apibrėžiančiu faktoriumi laikyti reiškinį, kuriam būdingas atsitiktinumas.

Prieštaraujant autoriams, kurie pradiniu žmogaus gyvybės momentu laiko kurios nors naujagimio kūno dalies pasirodymą iš motinos iščių, reikia pabrėžti, kad nuo motinos kūno išsilaisvinantis vaisius, nepaisant to, kuri jo kūno dalis pasirodytų iš iščių, neturi savarankiško egzistavimo požymių, kurie būdingi žmogui. Vaisius, kol visiškai neatsiskiria nuo iščių, su motinos organizmu sudaro nedalomą visumą ir negali būti vadinamas žmogumi. Kadangi baudžiamosios teisės literatūroje visuotinai priimta laikyti, jog nužudymo objektas yra kito žmogaus gyvybė, vaisiaus sunaikinimas tuo momentu, kai kuri nors jo dalis pasirodo iš motinos iščių, nekvalifikuotinas kaip naujagimio nužudymas. Tokiu būdu išsakyti svarstymai leidžia pagrįstai nesutikti su autoriais, kurie kriterijumi, apibrėžiančiu žmogaus gyvybės pradžią, laiko kurios nors vaisiaus dalies išsilaisvinimą iš motinos iščių.

Baudžiamosios teisės teorijoje yra ir kitokių pozicijų šiuo klausimu. Pavyzdžiui, M. M. Grodainskis teigė, kad žmogaus gyvybės pradžia derėtų laikyti kvėpavimo atsiradimą arba visišką kūdikio atsiskyrimą nuo motinos iščių. Anksčiau šios pozicijos laikėsi ir A. A. Piontkovskis, tačiau vėliau ėmė reikšti kitokią nuomonę. M. M. Grodainskio nuomonė dėl visiško kūdikio atsiskyrimo nuo motinos iščių teisinėje literatūroje nesusilaukė palaikymo, o buvo, manytume, pagrįstai kritikuojama. N. I. Zagorodnikovas, nesutikdamas su minėta pozicija, pažymėjo, kad „visiško kūdikio atsiskyrimo nuo motinos iščių“ požymis yra nepakankamai aiškus, autoriai jo neišaiškina, o sprendami šį klausimą remiasi grynai mechanine kūdikio padėtimi³⁴.

Nemažai baudžiamosios teisės mokslininkų yra ir koncepcijos, kuri pradiniu žmogaus gyvybės momentu laiko kūdikio kvėpavimą, šalininkai. Toks pradinio žmogaus gyvenimo momento traktavimas visiškai atitiko medicinos mokslo išvadas. Tačiau būta ir pagrįstų abejonių, ar kvėpavimas yra vienintelis gyvenimo pradžią patvirtinantis požymis. N. S. Tagancevas yra atkreipęs kriminalistų dėmesį į tą aplinkybę, kad kūdikis, kuris nekvėpavo, galėjo būti gyvas, jo širdis galėjo plakti, funkcionuoti kraujotaka, kūdikis galėjo judėti, net skleisti silpnus garsus³⁵.

Analogiškos nuomonės laikęsis S. V. Pozniševas rašė: „Labiausiai įtikinantis naujagimio gyvybės požymis yra kvėpavimas. Tačiau galimi atvejai, kai kūdikis dar nekvėpavo, tačiau jau buvo gyvas, tęsė egzistavimą, panašų į tą, kuris buvo motinos iščiose, t. y. per kraujotakos procesą. Nors gyvybės įrodinėjimas tokiais atvejais yra daug sunkesnis, tačiau įmanomas. Dėl šios priežasties nederėtų tapatinti kvėpavimo nebuvimo su gyvybės nebuvimu.“³⁶ Paminėti autoriai, laikydami kvėpavimą dominuojančiu gyvybės požymiu, atkreipė dėmesį ir į kitas jos apraiškas (širdies plakimą, judėjimą, kraujotaką). Tačiau ilgus metus medicinos moksle ir praktikoje pagrindiniu ir vieninteliu gyvybės požymiu buvo laikomas kvėpavimas. Jeigu gimęs kūdikis turėjo tokių gyvybinių požymių kaip širdies ritmas, kraujotaka ir kt., tačiau nekvėpavo, jis buvo laikomas gimęs ne-

34 Zagorodnikov, N. I., *supra* note 26, p. 35

35 Tagancev, N. S. *Prestuplenija protiv zhizni po russkomu pravu*. Sankt–Peterburg, 1873, p. 297.

36 Poznysh, S. V. *Ocherk osnovnykh nachal nauki ugolovnogo prava. Osobennaja chastj*. Moskva, 1925, p. 221; Poznysh, S. V. *Osobennaja chastj russkogo ugolovnogo prava*. Moskva, 1909, p. 18.

gyvu. Savaimė suprantama, kad tokia Rusijos medicinoje egzistavusi pradinių žmogaus gyvybės požymių samprata negalėjo neveikti ir teisės mokslininkų. Daugelis jų pradiniu gyvenimo momentu laikė kvėpavimą. Ir jie buvo visiškai teisūs, kadangi rėmėsi išvadamis, padarytomis remiantis medicinos mokslo pasiekimais. Žmogaus gyvenimo ir mirties sąvokos yra medicininės ir jų negalima apibūdinti teisiniais terminais. Dėl to N. G. Ivanovas teisingai pažymi, kad teisės normos turi būti grindžiamos realiais faktais. Jeigu teisės normas analizuosime atsietai nuo tikrųjų jų priėmimo priežasčių ir darysime išvadas, tai teisingas ir mokslinis teisinių klausimų sprendimas taps problemiškas.

Tai aktualu ir sprendžiant analizuojamą problemą, nes pradinio žmogaus gyvybės momento nustatymas turi būti grindžiamas šiuolaikinio medicinos mokslo pasiekimais. Tik tokia pozicija bus mokslškai pagrįsta.

Jau minėta, kad teisės mokslininkai abejojo dėl įrodomosios kvėpavimo kaip gyvybinio požymio reikšmės. Kitaip tariant, jie tvirtino, kad kvėpavimas nėra vienintelis gyvybės buvimą įrodantis požymis. Pirmosiomis gyvenimo minutėmis kūdikis gali nekvėpuoti ir būti menamos mirties būsenos. Kita vertus, nesant kvėpavimo jis gali turėti kitų gyvybinių požymių. Tuo tarpu Rusijos medicinoje egzistavo gana paradoksali praktika, kai nekvėpuojantis naujagimis buvo pripažįstamas gimęs negyvu, nepaisant to, kad pastebėti kiti gyvybiniai požymiai (širdies ritmas, kraujotaka ir t. t.). Tokiai praktikai priešinosi ir patys medikai. Dėl šių priežasčių, nelaukdami kol šis klausimas bus reglamentuotas įstatymu, Rusijos pediatrai ir akušeriai ginekologai savo pirmajame suvažiavime, kuris įvyko 1992 m. rugsėjo 11 d. Čeliabinske, priėmė sprendimą pereiti prie pasaulinių kriterijų ir laikyti gyvu gimusį kūdikį, kuris nekvėpuoja, bet jo širdis plaka.

Šiandien gyvu laikomas gimęs kūdikis, kuris visiškai atsiskyrė nuo motinos iščių, ir įvykus tokiam atsiskyrimui kvėpuoja arba rodo kitus gyvybinius požymius, tokius kaip širdies plakimas, raumenų judėjimas, nepriklausomai nuo to, ar nukirpta virkštelė ir ar atsiskyrė placenta. Todėl kūdikis pripažįstamas gimęs gyvas, jeigu yra nors vienas iš išvardytų gyvybinių požymių.

Daugelį metų prioritetą teikiant kvėpavimui kaip gyvybės požymiui, pagaliau pripažintas ir kitų kriterijų, kurių pagrindu galima daryti išvadą, kad kūdikis gimė gyvas, buvimas. Kuo skiriasi kūdikis, kuris gimė gyvas, tačiau mirė dėl to, kad į jo plaučius negalėjo patekti oras, nuo kūdikio, kuris gimdamas klykė, o paskui mirė? Atsakymas į šį klausimą vienareikšmiškas – skirtumo nėra, kadangi baudžiamosios teisės prasme visi gyvybės požymiai yra vienodai vertingi.

Įvertinus daugelio autorių nuomones dėl žmogaus gyvybės pradžios, galima teigti, kad atsižvelgiant į biologinio žmogaus egzistavimo ciklo išskyrimą į gyvenimą motinos iščiose ir savarankišką egzistavimą, reikėtų atskirai kalbėti apie vaisių, kuris yra pirmajame minėto ciklo etape, ir kūdikį, apie kurį galima kalbėti tik prasidėjus gimdymui. Pritariant tam, kad vaisius gali judėti, jo smegenys funkcionuoja ir jis pats turi gyvybinį potencialą, nes embrionui būdingi visi žmogaus požymiai, reikėtų nepamiršti, kad visi šie požymiai nereiškia, jog vaikas gims gyvas, todėl reikėtų vadovautis juridiniu žmogaus gyvybės pradžios vertinimu, įtvirtintu įstatymo nuostatose. Įsigaliojus Lietuvos

Respublikos civiliniam kodeksui (toliau ir – CK)³⁷, fizinio asmens gimimo momentu pripažįstamas pirmas savarankiškas naujagimio įkvėpimas (CK 2.3 straipsnio 1 dalis). Ši norma nustato bendrąjį gimimo momento konstatavimo principą, konkretizuojamą specialiais įstatymais. Tačiau pagal Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymo³⁸ 2 straipsnį vaiko gimimu laikomas gyvo vaisiaus išstūmimas ar ištraukimas iš moters organizmo. Įstatyme nurodoma, kad vaiko gyvybingumo požymiai yra savarankiškas kvėpavimas ar širdies plakimas, o pagal šio įstatymo 4 straipsnį vaiko gimimo momentu pripažįstamas viso gyvybingo vaisiaus pasirodymas iš moters organizmo.

Taigi pagal CK žmogaus gyvybės pradžia laikomas savarankiškas naujagimio įkvėpimas, o Vaiko gimimo momento nustatymo įstatyme žmogaus gyvybės pradžia pripažįstamas viso gyvybingo vaisiaus pasirodymas iš moters organizmo. Nenagrinėjant minėtų įstatymų nesuderinamumo problemos, verta atkreipti dėmesį tik į vieną aspektą: galima ar negalima tapatinti žmogaus gimimo momentą su žmogaus gyvybės pradžia? Teisinėje literatūroje teigiama, jog sąvokos „žmogaus gimimas“ ir „žmogaus gyvybė“ nėra sinonimai, todėl „vargu ar sprendžiant klausimą, nuo kada yra ginama žmogaus teisė į gyvybę, besąlygiškai galima remtis žmogaus gimimo momento nustatymo kriterijais“³⁹. Taigi manytume, kad sąvokos „žmogaus gimimo momentas“ ir „žmogaus gyvybės pradžia“ negali būti tapatinamos.

Galiojančiame baudžiamajame įstatyme ne tik kad nepateikiama paaiškinimo, nuo kurio momento žmogus yra laikomas gyvu, bet ir apskritai šiam aspektui neskiriama dėmesio, paliekant žmogaus gyvybės pradžios momentą nustatyti įstatymo įgyvendinamaisiais teisės aktais bei teismų praktikai. Pagrįsta tai ar ne, gerai tai ar blogai – tai atskiros diskusijos objektas ir šiame straipsnyje jis nebus liečiamas, kadangi autorių nuomone, svarbiausia pateikti pagrįstą atsakymą, koks momentas turi būti laikomas žmogaus gyvybės pradžia.

Lietuvoje vaiko gimimo momentas, kaip minėta, yra reglamentuotas Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatyme, kurio 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad vaiko gimimo momento konstatavimo kriterijai yra viso gyvybingo vaisiaus pasirodymas iš moters organizmo. Remiantis to paties įstatymo 2 straipsnio 2 dalimi vaiko gyvybingumo požymiai yra savarankiškas kvėpavimas ir širdies plakimas. Vadovaujantis šiais kriterijais sprendžiama, ar naujagimis gimė gyvas. Taigi akivaizdu, jog šis teisės aktas įtvirtina, jog apie žmogų kaip gyvą organizmą galime kalbėti nuo to momento, kai savarankiškai kvėpuojantis ir turintis širdies plakimą vaisius pasirodo iš moters organizmo. Tokie kriterijai reiškia, jog visi kiti gimusio kūdikio požymiai, savybės, t. y. sveikatos būklė (nepilnai išsivystę vidaus organai, jie su anomalijomis ir pan.), išvaizda (pvz., akivaizdžiai neįgalus) veikos kvalifikavimui kaip nužudymo reikšmės neturi. Tokios pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje. Šiaulių apygardos teismo nuosp-

37 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

38 Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 43-1602.

39 Abramavičius, A. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies europeizacijos problemos. *Teisė*. 2005, 54: 11.

rendžiu⁴⁰ J. G. nuteista pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 2, 3 punktus už tai, kad kieme esančiame lauko tualete pagimdžiusi bejėgiškos būklės naujagimį tyčia aštriu daiktu nupjovė virkštelę ir įmetė naujagimį į tualetą fekalių duobę, kur kūdikis dėl mechaninės asfiksijos, patekęs į kvėpavimo takus tualetu turiniui, mirė. Skųsdama pirmosios instancijos nuosprendį apeliacine tvarka, nuteistoji apeliaciniame skunde nurodė, kad pirmosios instancijos teismas visiškai neatsižvelgė į tai, kad kūdikis gimė nesveikas – jam buvo nustatytas galvos smegenų didžiųjų pusrutulių neišsivystymas. Lietuvos apeliacinis teismas pasisakė, kad BK įtvirtintos teisės normos gina žmogaus teises bei laisves, tarp jų ir teisę į gyvybę nuo nusikalstamų veikų nepriklausomai nuo nukentėjusiojo sveikatos būklės, todėl padarytos nusikalstamos veikos kvalifikavimui neturi įtakos tai, ar jos padarymo metu nukentėjęs asmuo buvo ligotas, ar sveikas. Specialisto išvadoje nurodyta, kad naujagimiui nustatyta įgimta yda – galvos smegenų didžiųjų pusrutulių neišsivystymas, tačiau šioje išvadoje taip pat nurodyta, kad naujagimis gimė išnešiotas ir gyvybingas. Todėl aplinkybė, jog naujagimiui nustatyta įgimta yda, neturi reikšmės padarytos nusikalstamos veikos kvalifikavimui⁴¹.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siūlytina laikytis tokių pradinio žmogaus gyvybės momento nustatymo kriterijų: pradinio žmogaus gyvybės momentu derėtų laikyti visišką kūdikio atsiskyrimą nuo motinos iščių, nepriklausomai nuo to, ar perkirpta virkštelė ir atsiskyrė placenta, ir kai yra pastebėtas kvėpavimas ar kiti gyvybės požymiai – širdies plakimas, virkštelės pulsavimas ar raumenų judėjimas. Autorių įsitikinimu, toks požiūris į šią problemą labiausiai atitinka šiuolaikinės medicinos pasiekimų lygį. Taigi jei tokiam kūdikiui yra neteisėtai atimama gyvybė, ši veika paprastai turėtų būti vertinama kaip nužudymas. Jeigu kūdikis gimė be gyvybės požymių, tačiau motina ar kiti asmenys mano, kad jis gimė gyvas, veika, kuria siekiama atimti gyvybę, kvalifikuotina kaip pasikėsinimas nužudyti.

2. Žmogaus gyvybės pasibaigimo momento problematika kvalifikuojant nužudymą

Teismų praktiką ir baudžiamosios teisės teoriją domina ne tik klausimas, nuo kada reikėtų laikyti prasidėjus žmogaus gyvybę, bet ir tai, iki kokio momento ji tęsiasi, nes miręs žmogus, lygiai kaip ir negimęs, negali būti nužudymo dalyku (nukentėjusiuoju). Atsižvelgiant į tai, kad nužudymas gali būti padaromas arba kėsinamasi nužudyti nuo žmogaus gyvybės pradžios iki mirties, labai svarbu apibrėžti ir žmogaus gyvybės pabaigą. Žmogaus gyvybės pabaigos momento nustatymas nėra toks problemiškas kaip gyvybės pradžios momento.

Baudžiamosios teisės prasme smurtinė mirtis visada yra įvykis, su kuriuo susiję tam tikri teisiniai padariniai. Objektiviam jų įvertinimui yra svarbus mirties momento ir jos priežasčių nustatymas. Priklausomai nuo to, nuo kurio momento mes teisiškai pripažįstame, kad žmogus yra miręs, skirsis teisiniai padariniai. Kadangi mirtis – tai nuosekliai

40 Šiaulių apygardos teismo 2008 m. vasario 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-36-332/2007.

41 Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-221/2008.

vykstantis biologinis žmogaus organizmo pakitimų procesas, mirties ištikimo momentą nustatyti gana keblu. Tam tikrame šio proceso etape nukentėjusiajam suteikus efektyvią medicinos pagalbą, jį galima grąžinti į gyvenimą. Medicinoje skiriami du mirties etapai: klinikinis ir biologinis. Klinikinė mirtis – tai grįžtamasis mirimo etapas, kuris trunka 8 minutes po to, kai nutrūksta kraujotaka ir kvėpavimas. Šiam laikui praėjus, įvyksta nepašalinamas smegenų nukraujavimas, o per kitas minutes – biologinė smegenų mirtis (negrįžtamasis mirties etapas). Medicinos darbuotojams, taip pat ir teismo medicinos ekspertams, nekyla abejonių konstatuojant mirtį, kai nustatomi kūno sužalojimai, kurie nėra suderinami su žmogaus gyvybe. Tuo atveju, jeigu kyla abejonių dėl mirties fakto, gydytojai privalo imtis kardinalių priemonių reanimuodami žmogų. Galimų teisinių padarinių, kurie kyla grąžinus žmogų į gyvenimą arba konstatavus priešlaikinę mirtį, variantai pakankamai išsamiai apibrėžti teisinėje literatūroje. Mes aptarsime tik keletą, už kuriuos gydytojams kyla baudžiamoji teisinė atsakomybė (pavyzdžiui, priešlaikinę mirties nustatymą (tyčinį arba neatsargų), elementariųjų priemonių širdies veiklai atnaujinti nesiėmimą, jeigu akivaizdu, kad tokių priemonių taikymas būtų buvęs sėkmingas). Asmenį grąžinus į gyvenimą iš klinikinės mirties būsenos, kai mirtis buvo sukelta neteisėtais smurtiniais veiksmais, veika baudžiamosios teisės požiūriu yra vertinama kaip pasikėsinimas nužudyti. Sužalojimų žmogui, esančiam klinikinės mirties būsenos, padarymas gali būti vertinamas kaip nužudymas. Pasikėsinimas atimti gyvybę jau mirusiam žmogui, kuris klystant yra laikomas gyvu, turėtų būti laikomas pasikėsinimu į netinkamą objektą. Esminės reikšmės baudžiamajai teisinei kvalifikacijai šiose situacijose turi mirties momento nustatymas.

Žmogaus gyvybės pabaiga ilgą laiką buvo laikoma klinikinė mirtis, kai nustoja funkcionuoti širdis ir kvėpavimas. Esant dabartiniam mokslo lygiui, klinikinės mirties ištiktas žmogus gali būti atgaivintas, gyvybė jam gali būti palaikoma dirbtinai⁴². Lietuvoje žmogaus gyvybės pabaigos momentas reglamentuojamas CK bei Lietuvos Respublikos žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatyme.

Pagal CK 2.3 straipsnio 2 dalį žmogaus gyvybės pabaiga arba mirties momentas siejamas su dviem savarankiškais alternatyviais mediciniais kriterijais: negrįžtamam žmogaus kraujotakos ir kvėpavimo sistemų funkcionavimo nutrūkimu bei visišku ir negrįžtamam visų smegenų funkcijų nutrūkimu (smegenų mirtimi).

Žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatymo⁴³ 2 straipsnio 5 dalyje atkar-tojamos CK 2.3 straipsnio 2 dalies nuostatos, t. y. nurodoma, jog mirties faktas nustato-mas negrįžtamai nutrūkus žmogaus kraujotakai ir kvėpavimui arba nustačius žmogaus smegenų mirtį. Gyvybė pasibaigia, kai žmogų ištinka biologinė mirtis. Panašią nuomo-nę išsakė S. V. Borodinas, teigdamas, jog „asmens mirtimi laikoma biologinė mirtis, pasireiškianti negrįžtama organizmo kaip visumos žūtimi, pulso didžiosiose arterijose išnykimu, kvėpavimo sustojimu, centrinės nervų sistemos funkcijų pasibaigimu“⁴⁴.

42 Pavilonis, V. Lietuvos Respublikos Konstitucijos II skirsnio Žmogus ir valstybė 19 straipsnio komentaras. *Teisės problemos*. 1999, 1-2: 30.

43 Lietuvos Respublikos žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 43-1601; 2008, Nr. 68-2567.

44 Borodin, S. V. *Otvetstvennostj za ubijstvo: kvalifikacija i nakazanie po rossijskomu pravu*. Moskva: Jurist, 1994, p. 7.

Kadangi teisės aktai nustato du alternatyvius ir savarankiškus medicininius žmogaus mirties momento nustatymo kriterijus, jie yra lygiaverčiai. Mirties faktas ir momentas gali būti konstatuoti vadovaujantis tiek vienu, tiek kitu kriterijumi⁴⁵. Taigi žmogaus gyvybės pabaigos riba yra aiškiai įtvirtinta Lietuvos įstatymuose, o galutinis žmogaus gyvybės apsaugos momentas baudžiamosios teisės priemonėmis pagal galiojančius įstatymus sutampa su žmogaus gyvybės pabaiga. Apžvelgus žmogaus gyvybės pradžios ir pabaigos sampratą baudžiamosios teisės doktrinoje bei galiojančiuose įstatymuose, manytina, kad baudžiamosios teisės reguliavimo sferai priskiriama somatinė ir psichinė žmogaus sveikatos apsauga nuo jo gyvenimo pradžios iki mirties.

Medicinos mokslas pripažįsta, kad mirtis yra ne momentinis, bet tęstinis procesas, nes skirtingi kūno organai miršta ne tuo pačiu metu. Vienu metu medicinos moksle buvo susiformavusi pozicija, kad mirtis ištinka, kai sustoja širdies ritmas ir žmogus liaunasi kvėpavęs. Ši nuostata netenkina, nes minėti simptomai gali pasireikšti ir tuomet, kai žmogus yra perdozavęs barbitūratų arba jį ištikusi hipotermija, nors abiem atvejais išgyjimas yra įmanomas.

„Širdies mirties“ koncepcija susiformavo, kol dar nebuvo sukurta technologijų, kurias taikant širdies ritmas ir kvėpavimas gali būti palaikomi respiratoriumi ventiliuojant organizmą. Jungtinės Karalystės Karališkųjų medicinos kolegijų ir jų fakultetų konferencijoje 1976 m. svarstant medicininę dilemą, kada respiratorius gali būti išjungtas, kai pacientas yra komoje arba nereaguoja į aplinką, kriterijumi, pagal kurį galima spręsti apie mirtį, nutarta laikyti smegenų mirtį. Ji ištinka, kai naudojant testus konstatuojamas neišgydomas struktūrinis smegenų pažeidimas ir nustatoma, jog nė vienas iš gyvybinių smegenų kamieno centrų nėra funkcionalus⁴⁶.

„Smegenų mirties“ koncepcija aktuali atliekant širdies ir kepenų persodinimo operacijas, nes didžiausia sėkmingos operacijos tikimybė yra, kai organai paimami iš donoro, kurio širdies veikla nėra sustojusi. Anglų teoretikai Cardas, Crossas ir Džonsas nurodo, kad nesant autoritetingos nuomonės ir jokių pakitimų medicinos moksle, „smegenų mirtis“ laikytina ir teisiniu mirties apibrėžimu⁴⁷. Taigi chirurgas, išimantis organą iš asmens, patyrusio negrįžtamus smegenų pažeidimus, bet ventiliuojamo respiratoriumi, organizmo, nepadaro nusikaltimo žmogaus gyvybei (nė jokio kito nusikaltimo) atjungdamas respiratorių, nes toks žmogus teisine prasme jau yra miręs. Teisinė situacija, kai gydytojas atjungia respiratorių pacientui, kurio nėra ištikusi smegenų mirtis, tačiau jis yra komos būklės, išlieka diskutuotina.

Kita vertus, reikia pažymėti, kad mirties momento sąvokos prasmė medicinos moksle dažnai kito, todėl medicinos istorijoje gyvenimo pabaigos (mirties) momentas buvo suprantamas įvairiai.

Profesorius N. I. Zagorodnikovas 6-ajame dešimtmetyje parengtoje monografijoje pažymėjo, kad „apibrėžiant sąlyginį mirties momentą medicinos mokslas ir teismo me-

45 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Mikelėnas, V., et al. Vilnius: Justitia, 2002, p. 20–21.

46 Card, R. *Criminal Law*. Twelfth Edition. London, Dublin, Edinburg: Card Cross & Jonnes, 1992, p. 102–103.

47 *Ibid.*, p. 102–103.

dicinos ekspertai yra vieningi. Tokiu momentu pripažįstamas galutinio širdies sustojimo momentas⁴⁸. Vėlesniais metais teisinėje literatūroje reiškiamą priešingą nuomonę. Pavyzdžiui, žmogaus mirties momentas apibrėžiamas ne kaip „širdies veiklos sustojimas“, o kaip „negrįžtamas širdies veiklos ir smegenų nervinio-elektrinio aktyvumo nutrūkimas“. Pateikto apibrėžimo autoriai nurodo du kriterijus: negrįžtamą širdies veiklos ir nervinio-elektrinio smegenų aktyvumo nutrūkimą⁴⁹. Leningrado universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros mokslininkų nuomone, gyvybės pabaigos momentas sutampa su visiška smegenų veiklos pabaiga, kurią rodo lygi encefalogramos linija net ir tais atvejais, kai širdies veikla dar tęsiasi.

Vėlesniais metais teisinėje literatūroje teigta, kad gyvybės pabaigos momentu (mirtimi) reikia laikyti organizmo audinių aprūpinimo deguonimi nutrūkimą, sukeliantį negrįžtamą centrinės nervų sistemos ląstelių suirimo procesą. Visi nurodyti apibrėžimai, nepaisant jų skirtumų, įtvirtina medicinos mokslo suformuluotus vertinamuosius žmogaus mirties momento nustatymo požymius. Manytina, kad bet kokie bandymai nusakyti mirtį teisinėmis kategorijomis vargu ar gali atspindėti objektyvią tiesą. Dėl to kritiškai vertintinas profesorius M. I. Kovaliovo požiūris, jog galutinį mirties apibrėžimą drauge turi suformuluoti medikai ir teisininkai⁵⁰. Norėtųsi dar kartą pabrėžti, kad žmogaus mirtis – grynai medicinos sąvoka ir jos momento nustatymas yra medicinos, o ne teisės mokslo kompetencija. Teisė, taip pat ir baudžiamoji, privalo akumuliuoti šiuolaikinės medicinos mokslo pasiekimus, kad kiek įmanoma sumažintų klaidų galimybę, tačiau neturi kištis į jai svetimą žmogiškųjų žinių sritį.

Didžiosios Britanijos baudžiamosios teisės doktrinoje taip pat reiškiamą nuomonę, jog gyvenimo, kai jis nesibaigia dėl neteisėtos veikos, pabaigos momentas nėra galutinai aiškus⁵¹. Baudžiamosios teisės peržiūrėjimo komisija savo 14 ataskaitoje „Nusikaltimai žmogui“ rekomendavo neįvesti įstatymu mirties apibrėžimo, nes tobulėjant medicinos mokslo žinioms jis gali pasenti ir kliudyti medikų veiklai tokiais atvejais kaip, pavyzdžiui, organų transplantacija⁵². Esama tvirtinimų, kad tokia rekomendacija nepakankama. Teisė privalanti būti apibrėžta, o įstatymą bet kada galima pataisyti arba papildyti. Teisinis mirties apibrėžimas kur kas labiau priklauso Parlamento nei teismų kompetencijai, tačiau nesant įstatyme įtvirtinto mirties apibrėžimo, ilgainiui tokį suformuluoja teismų praktika, negalinti visą laiką vengti šio klausimo sprendimo.

Žmogaus mirties momento nustatymas dar labiau pasunkėja dėl transplantologijos raidos tiek mūsų šalyje, tiek ir užsienyje. Šiuolaikinės medicinos pasiekimai sudarė sąlygas organų ir audinių persodinimą taikyti kaip ypatingą gydymo metodą tais atvejais, kai kiti medicininės pagalbos metodai yra neefektyvūs. Šio uždavinio sprendimas pareikalavo esminių teisinio reguliavimo pakeitimų visame pasaulyje. Ilgą laiką mirties diagnostika buvo siejama su kvėpavimo ir širdies ritmo nutrūkimu. Šiuolaikinė trans-

48 Zagorodnikov, N. I., *supra* note 26, p. 31.

49 *Ibid.*, p. 31.

50 Kovaliov, M. I. *Pravovye problemy zaschity zhizni, zdorovja i geneticheskogo dostoinstva cheloveka*. Moskva, 1998, p. 5–6.

51 Card, R., *supra* note 46, p. 102–103.

52 *Ibid.*

plantologijos praktika remiasi tuo, kad sąmoningo žmogaus gyvenimo esmę sudaro psichika, kurią įkūnija smegenų veikla, todėl smegenų mirtis imta laikyti žmogaus mirties kriterijumi.

Tokį žmogaus mirties momento klausimo sprendimą medicinos bei teisės mokslininkai sutiko gana skirtingai. B. V. Petrovskis tvirtina, kad tikrąją arba biologinę mirtį gali būti pavadinta tik tokia būseną, kai visų gyvybinių organų: širdies, smegenų, plaučių, inkstų funkcijos yra negrįžtamai nutrūkusios. Kai kurie iš šių organų jau yra patyrę tariamosios arba klinikinės mirties stadiją, kurioje jų funkcionavimo atkūrimas dar galimas. Kiti organai dar yra šioje stadijoje. B. V. Petrovskis su apgailestavimu konstatuoja, kad „smegenų mirtis“ atitraukė mokslininkų, visų pirma, reanimatologų, kurie privalo gilintis į širdies bei smegenų veiklos atnaujinimo problemas, dėmesį nuo aktyvių tyrimų šioje srityje. Kita vertus, didžioji dalis medicinos mokslo atstovų tiek mūsų šalyje, tiek ir užsienyje laikosi visiškai priešingos nuomonės.

Pavyzdžiui, N. Amosovas pabrėžia, kad smegenų mirtis reiškia žmogaus mirtį, nors kitų organų gyvybingumas dirbtinai gali būti palaikomas dar keletą mėnesių. Todėl leistina žmogaus, kurio smegenų žievė yra mirusi, širdį paimti eksperimentinės chirurgijos tikslams. Įvertindamas teorinės ir praktinės reanimatologijos pasiekimus, V. A. Negovskis siūlė galvos smegenų mirties momentą laikyti biologinės mirties ekvivalentu. Jis pažymėjo, kad visų galvos smegenų, įskaitant ir jų dalių, funkcijų nutrūkimo (smegenų mirties) diagnozavimas pakankamai patikimas tiek mokslinė, tiek praktine prasme. Autorių įsitikinimu, labai apibrėžta šiuo klausimu A. M. Gurvičiaus išsakyta pozicija. Jis pabrėžia, kad net ir aukštos kvalifikacijos specialistai gydytojai, kalbėdami apie smegenų mirtį, omenyje turi galvos smegenų žievės mirtį. Tai didelė klaida. Žmogus gali būti netekęs smegenų žievės, negrįžtamai netekęs sąmonės, tačiau, kaip numato visų pasaulio valstybių teisės normos, jis ir toliau lieka žmogumi. Smegenų mirtis – tai negrįžtamas visų galvos smegenų žuvimas. Todėl ir ligonis su pažeistomis smegenimis, jeigu jam nėra diagnozuota smegenų mirtis ir nenustatytas tokios būklės negrįžtumas, negali būti laikomas lavonu. Tai būtina sąlyga. Be to, A. M. Gurvičius pažymi, jog turime remtis visų galvos smegenų pažeidimo ir žmogaus kaip biologinės būtybės mirties lygybės pozicija. Tai yra nustatyta daugelio valstybių (Švedijos, Prancūzijos ir kitų) juridinių ir medicininių institucijų.

Dauguma medikų (teoretikų ir praktikų) yra vieningi mirties momento apibrėžimo klausimu. Jų nuomone, mirties momentas yra visiškas ir negrįžtamas visų galvos smegenų funkcijų nutrūkimas.

Konstruktyvių mirties momento apibrėžimų galima rasti Rusijos Federacijos sveikatos apsaugos ministerijos žinybiniuose aktuose. Viena jų nurodoma, jog mirtis – tai visiškas ir negrįžtamas visų galvos smegenų funkcijų nutrūkimas, kuris yra užregistruojamas dar nenutrūkus širdies veiklai bei atliekant dirbtinę plaučių ventiliaciją. Smegenų mirtis yra ekvivalentiška žmogaus mirčiai.

Toks požiūris į žmogaus mirties momentą buvo priimtinas ne visiems teisės mokslininkams. Daugelis jų reiškė nuogąstavimus dėl galimų piktnaudžiavimų šioje medicinos srityje. I. I. Gorelik rašė, jog priešlaikinis donoro, kuris dėl patirtų pažeidimų yra negyvybingas, mirties konstatavimas – tai nužudymas. Žmogaus gyvybė yra šventa,

nepaisant to, kokia – ilga ar trumpa – likusio gyvenimo trukmė. Gydytojai, konstatuojantys mirtį, kuri dar neįvyko, nors ir yra neišvengiama bei įvyks netrukus, daro nusikaltimą. Analogiškos nuomonės laikosi ir M. D. Šargorodskis, kuris nurodo, kad nevalia vieno žmogaus gyvybės gelbėti kito gyvybės sąskaita. Visų žmonių gyvybė yra lygiavertė, todėl ir to žmogaus, kuris netrukus turi mirti, gyvybę teisė saugo lygiai kaip ir bet kurio kito.

Neabejotina, jog vienareikšmiškai neleistina paimti mirštančiojo žmogaus organus, jeigu smegenų mirtis dar neįvyko ar nebuvo konstatuota nustatyta tvarka. Tokie veiksmai besąlygiškai sudaro nužudymo sudėtį. Probleminis šiuo atveju yra kitas klausimas. Tai žmogaus, kurį ištiko smegenų mirtis, tačiau širdies veikla yra nenutrūkusi, teisinio statuso nustatymas. Medicinos praktikoje užfiksuota nemažai atvejų, kai, nepaisant panaudotų reanimacijos priemonių, galvos smegenų funkcijų atnaujinti nepavyksta, ir tai sukelia negrįžtamą komos būseną. Palaikant dirbtinę kraujotaką bei kvėpavimą kiti organai – širdis, plaučiai – toliau tęsia veiklą, tačiau smegenys praranda bet kokius gyvybės požymius. Tokios būklės ligonis gali išlikti ne tik mėnesius, bet išties metus. Šiandien medicina minėtą klausimą sprendžia vienareikšmiškai. Konstatavus negrįžtamą visų galvos smegenų žūtį ir remiantis įrodymais apie šio proceso negrįžtamumą, žmogus pripažįstamas mirusiu. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos įstatyme „Dėl žmogaus organų ir / ar audinių transplantacijos“ nustatytas leidimas išimti iš žmogaus, kurio širdies darbas nenutrūkęs, organus bei audinius, jeigu konstatuota smegenų mirtis. Daugelis Rusijos teisės mokslininkų dar gerokai prieš išleidžiant minėtą įstatymą pripažino teisėtu organų ir audinių išėmimą iš žmogaus, kuriam konstatuota smegenų mirtis, tačiau širdies ir kitų organų veikla nenutrūko, kūno. Autorių nuomone, jie yra visiškai teisūs, nes individo gyvybė yra pagrįstai tapatinama su smegenų gyvybe, sąmone. Remiantis tuo žmogus, kurio smegenų veikla yra negrįžtamai nutrūkusi, negali būti laikomas asmenybe. Teisus profesorius M. I. Kovaliovas, pažymėjęs, kad jeigu žmogus yra tokios būsenos, kai sąmonė visiškai ir negrįžtamai užgesusi, o šiuolaikinė medicina neturi priemonių ją atkurti, tai kad ir kiek laiko būtų dirbtinai palaikomas kvėpavimas ir širdies darbas, subjektas jau lavonas, o ne asmenybė. Visiškas ir negrįžtamas žmogaus sąmoningos veiklos nutrūkimas juridine prasme turi būti laikomas visiška ir galutine asmenybės mirtimi.

Autorių nuomone, tiksliausia žmogaus mirties momentu laikyti visišką ir negrįžtamą visų galvos smegenų (įskaitant ir kamieną) funkcijų nutrūkimą, kai šio nutrūkimo negrįžtamumas yra konstatuotas teisės aktų nustatyta tvarka. Pabrėžtina, kad tik negrįžtama visų smegenų žūtis sudaro pagrindą konstatuoti žmogaus mirtį. Žūties negrįžtamumas konstatuojamas esant daugeliui sąlygų, kurias nustatė medicinos mokslas. Nuo apibrėžto mirties momento atsiranda visi, taip pat ir baudžiamieji teisiniai, padariniai. Baudžiamoji teisinė žmogaus gyvybės apsauga visa apimtimi yra įgyvendinama iki nurodyto mirties momento. Jeigu nukentėjusiajam yra padaromi kūno sužalojimai, dėl kurių konstatuojamas visiškas ir negrįžtamas galvos smegenų funkcijų nutrūkimas, tačiau širdis ir kiti organai yra gyvybingi, nustačius kaltę, veiką, autorių nuomone, reikia kvalifikuoti kaip baigtą nužudymą.

Išvados

1. Žmogaus gyvybės pradžios ir pabaigos momento sąvokų apibrėžimas ypač reikšmingas baudžiamajai teisei teorine ir praktine prasme. Dėl šios priežasties visiškai įmanoma, kad šiuolaikinės medicinos mokslo, kurio pažanga neišvengiama, pasiekimai įneš savus kriterijus į gyvybės ir mirties apibrėžimus.

2. Teisinėje literatūroje kol kas yra skiriamos trys pagrindinės žmogaus gyvybės pradžios teorijos: gyvybę asmuo turi nuo vaisiaus pradėjimo momento, nuo tam tikro vaisiaus vystymosi momento arba nuo gimimo momento.

3. Siūlytina pradiniu žmogaus gyvybės momentu laikyti visišką kūdikio atsiskyrimą nuo motinos iščių, nepriklausomai nuo to, ar perkirpta virkštelė ir atsiskyrė placenta, ir kai yra pastebėtas kvėpavimas ar kiti gyvybės požymiai – širdies plakimas, virkštelės pulsavimas ar raumenų judėjimas.

4. Jeigu naujagimio nužudymas yra padaromas straipsnyje apibrėžtu pradiniu gyvybės momentu, veikoje yra nužudymo sudėtis. Jeigu kūdikis gimė be gyvybės požymių, tačiau motina ar kiti asmenys mano, kad jis gimė gyvas, tai veika, kuria siekiama atimti gyvybę, kvalifikuotina kaip pasikėsinimas nužudyti.

5. Žmogaus gyvybės pabaiga arba mirties momentas siejamas su dviem savarankiškais alternatyviais mediciniais kriterijais: negrįžtamam žmogaus kraujotakos ir kvėpavimo sistemų funkcionavimo nutrūkimu bei visišku ir negrįžtamam visų smegenų funkcijų nutrūkimu (smegenų mirtimi), kurie yra lygiaverčiai. Mirties faktas ir momentas gali būti konstatuoti vadovaujantis tiek vienu, tiek kitu kriterijumi. Taigi žmogaus gyvybės pabaigos riba yra aiškiai įtvirtinta Lietuvos įstatymuose, o galutinis žmogaus gyvybės apsaugos momentas baudžiamosios teisės priemonėmis pagal galiojančius įstatymus sutampa su žmogaus gyvybės pabaiga.

6. Žmogaus mirties momentu derėtų laikyti visišką ir negrįžtamą visų galvos smegenų (įskaitant ir kamieną) funkcijų nutrūkimą, kai šio nutrūkimo negrįžtamumas yra konstatuotas teisės aktų nustatyta tvarka.

Literatūra

- Abramavičius, A. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies europėizacijos problemos. *Teisė*. 2005, 54.
- Baranskaitė, A.; Prapiestis, J. *Sterbehilfe. Fundamental Rights in Europe and North America*. Supplement 13 „Lithuania“, B I. Edited by Universität Osnabrück, Germany. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
- Bojarov, S. Problemy opredelenija nachala zhizni cheloveka v ugovnom prave. *Ugolovnoe pravo*. 2004, 4.
- Borodin, S. V. *Otvetstvennostj za ubijstvo: kvalifikacija i nakazanie po rossijskomu pravu*. Moskva: Jurist, 1994.
- Borodin, S. V. *Prestuplenija protiv zhizni*. SPb.: Juridicheskij centr „Press“, 2003.
- Card, R. *Criminal Law*. Twelfth Edition. London, Dublin, Edinburg: Card Cross & Jonnes, 1992.
- Docka, P. Nuo aborto iki žmogžudystės. *Justitia*. 1999, 3.
- Jovaišas, K. Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui. *Teisės problemos*. 1997, 2.

- Kavoliūnaitė, E. Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos koncepcijos. *Teisės problemos*. 2005, 2(48).
- Klimka, A. *Baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus gyvybei ir sveikatai*. Vilnius: Mintis, 1964.
- Kodeks karny z komentarzem*. Wolter, W., et al. Warszawa, 1973.
- Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 117-277 Kodeksu karnego*. Zoll, A., et al. Krakow: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 1999.
- Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 117-277 Kodeksu karnego*. 3. wydanie. Zoll, A., et al. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2008.
- Kodeks karny. Komentarz*. Górniok, O., et al. Dom wydawniczy ABC, 2005.
- Kommentarij k Ugolovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii*. Borodin, S. V., et al. Moskva: Jurist, 1997.
- Kovaliov, M. I. *Pravovye problemy zaschity zhizni, zdorovja i geneticheskogo dostoinstva cheloveka*. Moskva, 1998.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-221/2008.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (rinkinys-segtuvas): tekstas su pakeitimais ir papildymais. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1995.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
- Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.
- Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 43-1602.
- Lietuvos Respublikos žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 43-1601; 2008, Nr. 68-2567.
- Marek, A. *Kodeks karny. Komentarz*. Wydanie II. Warszawa: ABC Dom Wydawniczy, 2005.
- Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
- Nocius, J. *Nusikaltimai žmogui. Mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
- Pavilonis, V. Lietuvos Respublikos Konstitucijos II skirsnio Žmogus ir valstybė 19 straipsnio komentaras. *Teisės problemos*. 1999, 1–2.
- Pėstininkas, A. *Nusikaltimai asmeniui*. Vilnius: Mintis, 1984.
- Piontkovskij, A. A. *Ugolovnoe pravo. Osobennaja chastj*. Moskva, 1939.
- Popov, A. N. O nachale ugolovno pravovoj okhrany zhizni v novom tysjachetileti. Iz: *Ugolovnoe pravo v XXI veke*. Moskva, 2002.
- Poznyshev, S. V. *Ocherk osnovnykh nachal nauki ugolovnogo prava. Osobennaja chastj*. Moskva, 1925.
- Poznyshev, S. V. *Osobennaja chastj russkogo ugolovnogo prava*. Moskva, 1909.
- Rome TV News Agency Reports [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-14]. <<http://www.ostatniaszuflada.pl/content/view/205/63/>>.
- Saryev, B. S. *Prestuplenija protiv zhizni i zdorovja*. Ashkhabad, 1973.
- Schönke, A.; Schröder, H. *Strafgesetzbuch. Kommentar*. 26 Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2001.
- Sharapov, R. Nachalo ugolovno pravovoj okhrany zhizni cheloveka: opyt juridicheskogo analiza. *Ugolovnoe pravo*. 2005, 1.
- Shargorodskij, M. D. *Otvetstvennostj za prestuplenija protiv lichnosti*. Leningrad, 1953.
- Shargorodskij, M. D. *Prestuplenija protiv zhizni i zdorovja*. Moskva: Juridicheskoe izdatelstvo Ministerstva justicii SSSR, 1949.
- Šiaulių apygardos teismo 2008 m. vasario 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-36-332/2007.

- Tagancev, N. S. *Prestuplenija protiv zhizni po russkomu pravu*. Sankt–Peterburg, 1873.
- Timina, L. I. *Otvetstvennostj za detoubijstvo po sovetskomu ugolovnomu pravu*. Moskva, 1980.
- Ugolovnoe pravo Rossii: uchebnik dlja vuzov v 2-kh tomakh. Osobennaja chastj*. Tom 2. Krasikov, Ju. A., et al. Moskva: NORMA, 2000.
- Ugolovnoe pravo Rossijskoj Federacii. Osobennaja chastj*. Zdravomyslov, B. V., et al. Moskva: Jurist, 1999.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 maja 1997 r. Sygn. akt K 26/96. *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego*. 1997, Nr. 2, poz. 19.
- Zagorodnikov, N. I. *Prestuplenija protiv zhizni po sovetskomu ugolovnomu pravu*. Moskva, 1961.

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE BEGINNING AND END OF HUMAN LIFE IN THE CONTEXT OF HOMICIDE

Albertas Milinis

Vytautas Magnus University, Lithuania

Agnė Baranskaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Armanas Abramavičius

Vilnius University, Lithuania

Summary. *Both in criminal law science and in the judicial practice there are a lot of discussions as to what should be considered as the beginning and end of human life. Birth and death are not instantaneous acts, but rather processes made up of time-spans that can be construed as evidence of the beginning or end of a human life. From a biological point of view the human life is a constant, continuous metabolic process after cessation of which the human life also ceases. These circumstances very much aggravate the definition of criteria of the moments of beginning and end of human life. There are disagreements in the criminal law science with respect to from which moment the human life is to be protected by the criminal law. Herewith this presupposes also the other problematic question—what is to be considered a “living human” as a homicide subject (a victim). Complication of the said question is also determined by the fact that it is related not only to legal but also to medical, religious, and moral aspects. This article exactly analyses certain aspects of the beginning and end of human life in the context of the homicide composition attributes. Three main theories of the beginning of human live that is protected according to the standards of the Criminal Code are yet distinguished in the juridical literature, i.e. a person is a human being from: a) the moment of conception; b) a certain moment of the foetal development; c) the moment of birth. It is suggested in the article to follow the following criteria of establishing the initial moment of human life: the initial moment of human life should be considered as complete*

separation of the foetus from the mother, regardless whether or not the umbilical cord has been cut or the placenta detached, and when breathing or other evidence of life such as beating of the heart, pulsation of the umbilical cord, or voluntary muscle movement are noticed. It's the authors' considered opinion that such attitude towards this problem mostly satisfies the level of achievements of modern medicine. Judicial practice and the theory of criminal law is interested not only in the question since when human life should be considered as conceived but also until what moment the life continues, for dead human just like unborn one cannot be a subject of homicide (a victim). Establishment of the moment of the end of human life is not as problematic as the moment of the beginning of life. In the authors' opinion, it is most adequate to consider the moment of human death as the complete and irreversible cessation of function of the entire brain, including the brain stem, when irreversibility of this cessation is determined and diagnosed in accordance with the acceptable legal instruments. It should be emphasized that only irreversible death of the entire brain is the basis for diagnosing human death. Irreversibility of brain death is diagnosed on the grounds of a number of clinical conditions defined by medical science.

Keywords: *the beginning of human life, the end of human life, homicide, qualification of the offence.*

Albertas Milinis, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, baudžiamasis procesas, vadyba ir administravimas.

Albertas Milinis, Vytautas Magnus University, Faculty of Law, Department of Criminal Law, Lecturer. Research interests: criminal law, criminal procedure, management and administration.

Agnė Baranskaitė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, baudžiamasis procesas, konstitucinė jurisprudencija, sveikatos teisė.

Agnė Baranskaitė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology, Associate Professor. Research interests: criminal law, criminal procedure, constitutional jurisprudence, health law.

Armanas Abramavičius, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptis: baudžiamoji teisė, konstitucinė jurisprudencija, administracinė atsakomybė.

Armanas Abramavičius, Vilnius University, Faculty of Law, Department of Criminal Justice, Associate Professor. Research interests: criminal law, constitutional jurisprudence, administrative liability.

